

ÖNA KULTURRESEVAT

ÅTGÄRDER UTFÖRDA SOMMAREN 2018

NYKILS SOCKEN
LINKÖPINGS KOMMUN
ÖSTERGÖTLANDS LÄN

KLARA JOHANSSON

Innehåll

Bakgrund	4
Projektet 2018.....	4
Medverkande i projektet.....	4
Kulturhistorisk bakgrund.....	4
Skadebild och Resultat	5
Grå stugan: ny panel på västra gaveln	5
Grå dasset: delvis ny panel	5
Grå ladugården: lagning panel.....	5
Röda ladugården: ny betongsula i fähusdel	6
Röda boden och röda dasset: exteriört måleri	6
Tekniska uppgifter	7
Bilder	8

Bakgrund

Projektet 2018

Objekt
Fastighetsägare och beställare
Länsstyrelsens beslut
Beviljat bidrag
Projektperiod

Öna 1:3, 1:5, Linköpings kommun
Östergötlands museum
2017-04-13, dnr 434-7606-16
143 125 kr
juli – sept 2018

Medverkande i projektet

Entreprenörer

Snickeri: M Samuelsson Bygg & Hantverk AB, Tranås
Måleri: Måleri & Fasad AB, Br Ek, Norrköping
Murning: Kinda Sotning & Ventilationsservice AB, Kisa

Antikvarisk medverkan

Klara Johansson, Östergötlands museum

Antikvariska besiktningar

Startmöte 2018-07-18, samt besiktningar 2018-08-22, 2018-08-29 och slutbesiktning 2018-09-29

Kulturhistorisk bakgrund

Öna består av fyra mindre gårdar med småskalig bebyggelse med mycket små åkrar och utmark. Den äldsta bebyggelsen har Öna 1:5, Nergården, som är en ryggåsstuga och dess fähus sammanbyggd med en loge. Dessa hus är från 1700-talet. Övrig bebyggelse är från 1800- 1900-talen.

Öna representerar ett Fattigsverige, miljöer likt denna som människor emigrerade ifrån på det sena 1800-talet. Laga skifte genomfördes på 1920-talet och gården moderniserades då i tidens anda och byggdes om till arrendatorsbostad på 1930-talet. Miljön beskriver också en markanvändning på 1940- 50-talen vid ett småbrukarhem i skogsbygden. Det är ett ålderdomligt och enkelt jordbrukshemman som visas i Öna, fattigt i det steniga landskapet som lyckats bevara både 1700-talets torp och marker liksom det tidiga 1900-talets moderniseringar.

Mellan 1940- 70-talet var Öna ett sommarställe där de två kvinnliga sommargästerna My Lindström och Ella Sundqvist satte en alldeles särskild prägel på Öna. I folkmun kallades de ”damerna” och de två kvinnorna värnade folkliga traditioner, inspirerades av folktro och hyste stort kultur- och konstkunskap och intresse. Bevarandet av Öna liksom dess folkliga inredning är mycket tack vare ”damerna”.

1972 fick Östergötlands museum Nergården och Uppgården som gåva. Öna blev kulturresevat 2002.

Skadebild och Resultat

Nästan varje år har det genomförts renoveringsåtgärder på Öna. Bebyggelsen har stora åtgärdsbehov och inför 2018 års genomförda åtgärder konstaterades följande prioriterade åtgärdsbehov och resultat:

Grå stugan: ny panel på västra gaveln

Före åtgärder

Grå stugan har tidigare varit panelad på tre sidor, vilket ses på foton och som spår i fasaderna. En panel skyddar timret för fortsatt nedbrytning liksom även skyddar det invändiga känsliga väggmåleriet. Under 2014 panelades norra och östra fasaderna med gott resultat.

Efter åtgärder

Ett foto från 1950 användes som förlaga för att få utformning på panelen. Det är en locklistpanel med storända och lillända. Åtgärden har utförts på samma vis som det gjordes 2014. På denna västra fasad var det mer skador på timret än förväntat, bl a under fönstret var det röta, skadedjur och svampmycel i träet. Det påverkade invändigt genom att del av timmervägg togs bort som invändigt är bemålat. Fönsterfoder var också mycket ruttet och därför byttes merparten till nytt trä. Virket kom från Landsbro Timber utanför Vetlanda. Panelen spikades med klippspik och passades nogsamt in till fönsterfoder och knutbrädor. Panelen avslutades med en ny vattbräda, något bredare än tidigare för att bättre skydda grunden.

Grå dasset: delvis ny panel

Före åtgärder

Dassets beklädnad bestod av tämligen enkelt virke; en panel av handspingade stickor och bakar. Nu var panelen så dålig att den behövde bytas ut. Målbilden var att renovera dasset så det fortsätter finnas kvar i miljön. Dasset skulle också fortsätta behålla sin enkla prägel.

Efter åtgärder

Trots intentionen att försöka behålla och flytta bakar, så var virket i så pass dåligt skick att mycket fick ersättas med nytt. Panel och bakar byttes helt eller delvis på alla fasader utom i norr, "entréfasaden". Där valdes endast såga bort vittrat trä längst ner.

Grå ladugården: lagning panel

Före åtgärder

Panelen på norra och västra fasaderna var rötskadade och mycket dålig. För att vårda grå ladugården bedömdes det nödvändigt att åtgärda den begynnande nedbrytningen.

Efter åtgärder

Cirka 20 cm sågades bort nedantill på norra och västra fasaderna. Eftersom det valdes att behålla så mycket som möjligt av befintlig panel, bedömdes det inte möjligt med ilagningar i panelen. Istället ersattes det bortsågade materialet med en bred liggande bräda (från Landsbro Timber). Några nya regler monterades på insidan av ladugården för att ha material att fästa nya panelbrädan i. En vattbräda tillkom för att leda bort regnvatten och fukt.

Röda ladugården: ny betongsula i fähusdel

Före åtgärder

En tidigare spilta i fähusdelen hade mycket sprickor i betonggolvet och bitar hade lossnat. Vid enstaka tillfällen kan det vara önskvärt att kunna nyttja spiltan (tex på Öna-dagen), men skadorna gjorde att spiltan var obrukbar och gav dessutom ett oskött intryck.

Efter åtgärder

Den gamla betongsulan bilades sönder för att sedan läts ligga kvar som fyllnad i bottenskiktet. Stenmjöl fylldes på och sedan gjöts en ny betongsula. Ett mindre utloppshål togs upp igenom sockeln. Sprickor i sockeln lagades också upp.

Röda boden och röda dasset: exteriört måleri

Före åtgärder

Färg på fasader och snickerier var anfrätta liksom färgsläpp på vissa delar. Det var dags för utvändigt måleri såväl av vårdbehov liksom för att ge en skött och omhändertaget intryck.

Efter åtgärder

De slamfärgsmålade fasaderna borstades och penselströks med slamfärg Falu Röd. Snickerier skrapades från lös färg, dvs rengöring till fast underlag, och ströks sedan två gånger med linoljefärg, Engwall & Claesson, kulör ”varm gråvit”, cirka NCS 0500-N och 1002-Y. Målare och antikvarie diskuterade och undersökte snickerikulörerna. Enklare färgskrapningar gjordes liksom inmätning med NCS-färgmätare. Samtalet kom fram till att snickerierna skulle efter ommålning upplevas ljusa men inte ”blåvita”. Målare bröt själv med grå umbra. Ytterdörrarna hade kraftigt färgsläpp och skrapades därför trärena. Dörrarnas befintliga mycket blekta rödblå kulör bedömdes ohistorisk och ingen förankring till husens 1920-talskaraktär. Istället valdes en kromoxidgrönt, en kulör som även syns tydligt på underliggande skikt på dörr på röda stugan.

Enkel färgtrappa gjord på ytterdörr boden:

- 5 befintlig blekt rödblå
- 4 gråblå (ev samma skikt som 5)
- 3 ljus (blekt?) grön
- 2 mörkt grön
- ev 1 gråblå. Osäkert skikt.
- 0 trä

Målare använde linoljefärg Engwall & Claesson, ren kromoxid nr 83GN. Vid syn tycktes dock att den gröna ändå inte blev riktigt så ”skarp” som kromoxid kan vara.

Sammantaget

Det har blivit gott resultat av åtgärderna och åtgärderna är ett viktigt arbete i att förvalta och visa kulturresevatet Öna, likväl som att få mer kunskap om byggnaderna och miljön. Inga avvikelser har skett från länsstyrelsens beslut.

Tekniska uppgifter

Lokal	Öna kulturresevat
Fastighetsbeteckning	Öna 1:3, 1:5
Socken	Nykils sn
Kommun	Linköpings kn
Län	Östergötland
Typ av uppdrag	Antikvarisk medverkan
ÖM dnr	224/16
ÖM rapportnr	2018:224
Lst dnr	434-7606-16
Uppdragsgivare	Östergötlands museum
Bidrag	Bidrag till kulturhistorisk värdefull bebyggelse 143 125 kr
Byggnadsantikvarie	Marie Hagsten och Klara Johansson
Projekttid	juli – september 2018

Fotograf är Marie Hagsten och Klara Johansson, Östergötlands museum, om inte annat anges. Ev dokumentationsmaterial förvaras på museet.

Bilder

Grå stugan före åtgärder. Västra fasaden som ska panelas.

Grå stugan före åtgärder. Träet delvis mycket vittrat.

Grå stugan före åtgärder: Rötskador var mer än förmodat.

Grå stugan före åtgärder: Rötskador skadar även det invändiga väggmåleriet.

Grå stugan efter åtgärder: Ilagning interiört. Det skadade bemålade träet demonterades och sparas tills vidare.

Grå stugan efter åtgärder: Västra fasaden med den nya panelen.

Grå dasset före åtgärder: Västra fasaden är mycket rötskadad.

Grå dasset efter åtgärder: Västra fasaden med ny panel.

Grå dasset efter åtgärder: detalj på slät panel och runda ”bakar”.

Grå dasset efter åtgärder.

Grå ladugården före åtgärder: Norra fasadens panelbrädor är murkna mot mark.

Grå ladugården före åtgärder: Detalj på anfränt panel.

Grå ladugården efter åtgärder: Västra fasaden.

Grå ladugården efter åtgärder: Detalj på ilagning med liggande bräda och vattbräda.

Röda ladugården efter åtgärder: betonggolvet är nygjutet och avrinningshål tillkommit.

Röda ladugården efter åtgärder: betonggolvet nygjutet.

Röda boden i förgrunden före åtgärder och röda ladugården till vänster.

Röda boden innan åtgärder. Färgskrapning och fasadborstning påbörjad.

Röda boden före åtgärder: endast svaga färgskikt på ytterdörren.

Röda boden före åtgärder: Kromoxidgrönt framkom tydligt på ytterdörr på Röda stugan.

Röda boden efter åtgärder. Fasader, snickerier och ytterdörr målade.

Röda dasset efter åtgärder. Fasader, snickerier och ytterdörr målade.

2018:224